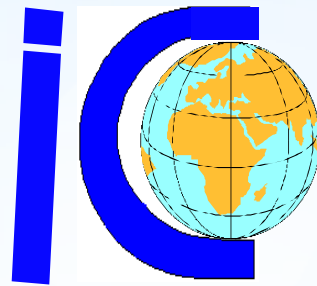

Національна академія наук України
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ
НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ
КАТАСТРОФИ. МОНІТОРИНГ ЗМІН

Авторський колектив:

СОБОЛЄВА Наталія Іванівна – доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту соціології НАН України.

ЧЕПУРКО Гульбаршин Іскаківна – доктор соціологічних наук, завідувач відділу Інституту соціології НАН України.

ПРИЛИПКО Валентина Антонівна – доктор медичних наук, завідувач лабораторії Державної установи «Національний науковий центр радіаційної медицини Національної академії медичних наук України».

ЛОГАНОВСЬКИЙ Костянтин Миколайович – доктор медичних наук, завідувач лабораторії Державної установи «Національний науковий центр радіаційної медицини Національної академії медичних наук України».

ПАВЛЕНКО Тетяна Олександрівна – доктор біологічних наук, завідувач лабораторії Державної установи «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзеєва НАМНУ»

КОРЗУН Віталій Наумович – доктор медичних наук, головний науковий співробітник Державної установи «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзеєва НАМНУ»

ПРИВАЛОВ Юрій Олексійович – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту соціології НАН України.

АМДЖАДІН Лідія Миколаївна – кандидат соціологічних наук (померла).

Мета дослідження:

- ❑ Виконання комплексного порівняльного аналізу «Соціального портрету потерпілих», тобто способу та рівня життя різних категорій потерпілих внаслідок Чорнобильської аварії за блоками соціально-економічних, соціально-культурних та соціально-психологічних характеристик
- ❑ Розробка і впровадження комплексного дослідження “Розробка моделей життєдіяльності в умовах підвищеного ризику внаслідок надзвичайних ситуацій та катастроф з урахуванням досвіду Чорнобильської катастрофи ”

Мета дослідження:

- Проведення порівняльного аналізу поточних тенденцій, проблем і перспектив комплексного соціального розвитку громад і територій, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС (включаючи місця компактного переселення громадян), вивчення стану справ та основних напрямків розвитку освітньо-інформаційної сфери життєдіяльності потерпілих громад в контексті підвищення радіоекологічної безпеки на радіоактивно забруднених територіях

Предмет дослідження:

- ❖ Свідомість та поведінка постраждалих (стереотипи, система цінностей, життєві плани, спосіб життя, соціо-адаптаційні можливості, механізми поведінкової активації тощо)
- ❖ Економічний, екологічний та соціальний розвиток громад на забруднених територіях
- ❖ Діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, неурядових організацій, бізнесових та інших структур, пов'язана з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи

Географія проекту

Методи дослідження:

соціологічні

бібліометричні

статистичні

За результатами дослідження в рамках моніторингу соціально-психологічних наслідків Чорнобильської катастрофи підготовлені рекомендації для місцевих органів виконавчої влади та поселенських громад щодо системного інформування місцевих громад стосовно підвищення безпеки життєдіяльності та постійного обміну позитивним досвідом відродження й розвитку.

Розділи дослідження:

Ліквідатори

Переселенці

Самосели

**Населення II та III
зони**

Моделі життєдіяльності

Ліквідатори

Післячорнобильська позиція ліквідаторів в суспільстві вимальовується негативними фарбами: низький рівень соціального самопочуття, висока оцінка ризику переважної більшості визначених негараздів, переважно негативна характеристика змін, які відбулися в житті ліквідаторів за останній рік, що призводило до втрати віри в покращення ситуації, психологічного дискомфорту.

Переселенці

I. Процес адаптації такої категорії потерпілих від наслідків Чорнобильської катастрофи як переселені із забруднених зон до нових місць проживання має складний багатоаспектний характер, але протікає в цілому успішно.

Переселенці

II. Для двох третин учасників опитування він фактично вже завершився повною інтеграцією до нового природного й соціального середовища. Група повністю неадаптованих до нових умов респондентів є незначною за кількістю (до 4%); головною причиною дезадаптації є психологічне неприйняття переселення, що підкріплюється певними віковими, майновими і статусними особливостями її членів.

Соціальний захист

I. Існує гостра потреба реформування управління соціальним захистом в тих державних структурах, які займаються проблемами Чорнобилю й інших радіаційних аварій та катастроф.

Соціальний захист

II. Соціальний захист потерпілих від радіації повинен будуватися з урахуванням різниці між категоріями громадян, які піддалися впливу радіації (інваліди, ліквідатори, населення: евакуйоване, переселене і яке проживає в зонах радіаційного забруднення), і поєднувати засоби соціального захисту, які охоплюють всі зазначені категорії громадян, з адресною, індивідуалізованою соціальною допомогою окремому постраждалому від радіації, а також членам його родини.

Приватне господарство

Попри всю важливість доходів від домашнього господарювання, у грошовій чи натуральній формі, вони не є визначальними в бюджеті домогосподарств. Визначальними для більшості сімей залишаються доходи за основним місцем роботи або пенсії, різні соціальні виплати. Ріст добробуту різних категорій опитаних не варто пов'язувати з надіями на покращання ведення особистого підсобного господарства – способи його ведення залишаються переважно архаїчними.

Соціально-психологічна адаптація

I. Згідно з результатами дослідження, для більшості потерпілих завершився другий етап адаптації – психологічний – створення уявлень про нові умови.

Соціальне самопочуття за інтегральним індексом задоволеності різними сферами життя дещо нижче середнього. Винятком є мешканці зони гарантованого відселення, які виявляють найнижчу, близьку до слабкої, задоволеність.

Соціально-психологічна адаптація

II. Розповсюдження адаптивних взірців потерпілої спільноти має і організаційний, і самоорганізаційний характер. Організаційні дії стосуються розробки, апробації і вдосконалення засобів захисту, а також планового розповсюдження нових агротехнологій в великих господарствах на забруднених територіях.

Самоорганізаційний характер має використання цих розробок людьми у повсякденному житті.

Соціально-психологічна адаптація

III. Зміна поведінки потерпілих проходить повільніше, ніж зміна видів діяльності, оскільки цей процес має тільки самоорганізаційну складову.

Форми захисної поведінки практично залишилися в рекомендаціях, на папері, відсутні в повсякденному житті.

Самоорганізаційний процес зміни поведінки мешканців забруднених територій проходить надто повільно, тому актуальною є розробка соціальної технологій сприяння її розповсюдженню.

Еко-адаптація та еко-свідомість

I. Зберігається надзвичайно низький рівень екологічної поінформованості і екологічної свідомості населення. Залишається велика частина населення, що не має чітких уявлень щодо екологічної складової своєї життєдіяльності.

Зменшується домінанта екологічного чинника у міграційних настроях населення. Найбільш вагомим даний чинник залишається для жителів забруднених територій (особливо 2 та 3 зон).

Еко-адаптація та еко-свідомість

II. Надзвичайно актуальною залишається профілактична освіта населення щодо безпечної поведінки на забруднених територіях, дотримання здорового способу життя, способів послаблення впливу екологічного чинника на здоров'я людини тощо.

Активізація громад

Соціальне партнерство як механізм (або інститут) має місце на забруднених територіях, водночас роль його є не дуже значною. Формальний характер існування соціального партнерства не сприяє його легітимації в свідомості сторін партнерства, отже, спричиняє певні проблеми як для жителів (роботодавців та найманих працівників), так і для органів державної влади та управління.

Практична значущість

На основі розробки соціального портрету потерпілих, удосконалено систему адресної соціальної допомоги постраждалим від Чорнобильської катастрофи;

Розробка «моделей життєдіяльності в умовах підвищеного ризику внаслідок надзвичайних ситуацій та катастроф: з урахуванням досвіду Чорнобильської катастрофи» дала змогу вдосконалити планування економічного розвитку постраждалих територій, в тому числі з урахуванням соціально-економічних, соціокультурних, соціально-екологічних та соціально-психологічних ризиків проживання на забруднених територіях.

Практична значущість

Були розроблені та адаптовані наступні моделі:

- **Модель соціально-психологічної адаптації переселенців та жителів забруднених територій;**
- **Модель екологічної адаптації жителів забруднених територій;**
- **Модель економічного розвитку (сільське господарство) забруднених територіях.**

Практична значущість

Проведення порівняльного аналізу поточних тенденцій, проблем і перспектив комплексного соціального розвитку громад і територій, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС дали змогу вдосконалити законодавче забезпечення процесу децентралізації та розвитку самоврядування на цих територіях.

На основі моделі соціально-психологічної адаптації переселенців була оптимізована політика переселення.

Результати досліджень викладено в 274 публікаціях, в т.ч. 47 монографій, 6 підручників, 221 статей (54 – у зарубіжних виданнях). Згідно бази даних Scopus загальна кількість посилань на публікації авторів, представлені в роботі, складає 959, h-індекс (за роботою) = 9; згідно бази даних Google Shcolar загальна кількість посилань - складає 1634, h-індекс (за роботою) = 8. За даною тематикою захищено 9 докторських та 19 кандидатських дисертацій.

КОНТАКТНІ ДАНІ:

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

01021, Київ, вул. Шовковична, 12.

Тел.: (044) 255-71-07,

факс: (38 044) 255-76-96.

Ел.пошта: i-soc@i-soc.org.ua

Дякуємо за увагу!